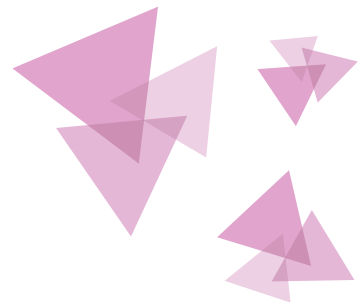

АЛЕКСАНДАР ЈЕРКОВ, АНЂЕЛКА ПЕТРОВИЋ,
КАТАРИНА КОПАКОВИЋ

ЧИТАНКА

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

САДРЖАЈ

Водич кроз уџбеник	6
У МИТСКО ДОБА	
<i>Женидба Милића Барјакџара</i> , народна балада	10
<i>Усуг</i> , народна приповетка	17
Милорад Павић, <i>Хазарски речник</i> (одломак)	23
Dino Bucati, <i>Kolumbar</i>	28
У ВУКОВО ДОБА	
Обичајне народне лирске песме	34
Вук Стефановић Караџић, <i>Српски рјечник</i>	40
Веселин Чајкановић, <i>О ускршњим обичајима</i>	44
Вук Стефановић Караџић, <i>О народним њевачима</i>	49
<i>Почетак буне њрошњих дахија</i> , народна епска песма	55
<i>Бој на Мишару</i> , народна епска песма	64
Прота Матеја Ненадовић, <i>Мемоари</i>	67
Вук Стефановић Караџић, <i>Житије Ајдук Вељка Пејровића</i>	73
У РАТНО ДОБА	
Ђура Јакшић, <i>Отаџбина</i>	80
Момчило Настасијевић, <i>Труба</i>	84
Бранимир Ђосић, <i>Покошено њоље</i> (одломак)	88
Hilda Dajč, <i>Pisma</i> (odlomak)	94
Давид Албахари, <i>Мамац</i> (одломак)	98
Милош Црњански, <i>Сеобе</i> (одломак)	103
ДОК ОДРАСТАМО	
Иван В. Лалић, <i>Вешар</i>	114
Иво Андрић, <i>Деца; Панорама</i>	117
Klod Камранј, <i>Zbogom mojih petnaest godina</i> (odlomak)	127
Бранко Радичевић, <i>Ђачки расџанак</i> (одломак)	132

ДОК ЧИТАМО

Доситеј Обрадовић, <i>Живој и њриклъченија</i> (одломак)	138
Herman Hese, <i>Magija knjige</i>	143
Милорад Павић, <i>Роман као држава и друџи оїледи</i> (одломак)	147
Бранко Миљковић, <i>Криџика мейафоре</i>	152
Војислав Карановић, <i>О чийању њоезије</i>	156
Иво Андрић, <i>Књија</i> (одломак)	159

ДОК ТРАГАМО ЗА ИДЕАЛИМА

Јован Јовановић Змај, <i>Свейли џробови</i>	166
Симо Матавуљ, <i>Пилијенда</i>	172
Лаза Лазаревић, <i>Све ње џо народ њозлаџиџи</i> (одломак)	179
Петар Петровић Кегош, <i>Горски вијенац</i> (одломак)	187
Оскар Давичо, <i>Србија</i>	195
Милош Црњански, <i>Роман о Лондону</i> (одломак)	200

У ДОБА ПОЗОРИШТА

В. В. Р. Molijer, <i>Građanin plemić</i> (odlomak)	206
Бранислав Нушић, <i>Сумњиво лице</i> (одломак)	213
Петар Кочић, <i>Јазавац њред судом</i> (одломак)	218
Данило Киш, <i>Ноћ и маїла</i> (одломак)	225

У ДОБА ЉУБАВИ

<i>Љубавни расџанак</i> , народна лирска песма	234
<i>Српска дјевојка</i> , народна лирска песма	237
Јован Јовановић Змај, <i>Ђулићи</i> (избор)	240
Десанка Максимовић, <i>Изабране песме (Ојомена; Пролетњња њесма)</i>	245
Гроздана Олујић, <i>Гласам за љубав</i> (одломак)	249
Marina Svetajeva, <i>Mesečev sjaj</i>	256
Васко Попа, <i>Очију њвојих да није</i>	259

Систематизација градива од 5. до 8. разреда	262
Регистар појмова	276

Објашњење непознатих речи и појмова.

Мотивациони увод у читање и локализација текста.

Утисци о прочитаном

Утисци о прочитаном охрабрују те да опишеш свој доживљај прочитаног књижевног дела и слободно изнесеш своје мишљење и запажање.

У РАТНО ДОБА РОД ЛАРИКА ВРАСТА РОДОЉУБИВА ПЕСМА У РАТНО ДОБА

ЂУРА ЈАКШИЋ ОТАЏБИНА

Дела родољубиве тематике не настају само у времена када је слобода једног народа и његове земље посебно угрожена...

Са грмљавином страшном кидају: Разумећеш их срцем страњљивим Шта ти са смелим гласом говори...

Утисци о прочитаном Чиме се песма Отаџбина разликује од родољубивих песама које си читала/читао у претходним разрецима?

Истражујемо

И овој комен земље Србије Усредреди пажњу на почетак песме. Које значење има реч камен у првом стиху? Какав је утисак о њему ствара захваљујући употреби везника и и показне замишљења овај? Која су својства камена тиме наглашена? Шта он симболизује? О чему сведочи? Какве му особине у даљим стиховима приписује лирски субјект? Којом стилском фигуром се при томе служи? Због чега је његово чело суморно, а боре мрачне и дубоке? Објасни како се мотив камена развија кроз читаву песму...

минерал – изражавање мисли и осећања покретима очију и мишића на лицу бразда – овде: бора бусија – заседа, скривено место из којег се неочекивано, изненада напада оклен – одакле, откуд бедем – градски зид, зид тврђаве; у прелесном значењу: одбрана, брана поган – прљав, нечист дрвни ти се – непромишљено се осметнути, усудити се

И овај камен земље Србије, Што, претећ' сунцу, дере кроз облак, Суморног чела мрачним борама, О вековности прича далекој, Показујући немом мимиком Образа свога бразде дубоке. Векова тавних то су трагови, Те црне боре, мрачне пећине; А камен овај, ко пирамида Што се из праха диже у небо, Костију кривих то је гомила Што су у борби против дугамана Дедови твоји пољно слагли, Ледећи краљу срца рођеног Милића својих кости сломене, Да унуцима спреме бусију, Оклен ће некад смео, презирућ', Душмана чека' чете грабљиве. И само дотле, до тог камена, До тог бедема, Ногом ћеш ступит', можда, поганом. Дрвнеш ли даље?... Чућеш громове Како тишину земље слободне

ДОК ОДРАСТАМО

Научили смо о аутору

Бранко Радичевић је један од наших најзначајнијих песника 19. века. Рођен је у Славонском Броду 1824. године. Основну школу учио је у Земуну, потом одлази у Сремске Карловце, одатле путује у школу најпре у Темнишвар, а потом у Беч. У Бечу је студирао права, затим и медицину, али је тешка болест омела његове студије...

Бранко Радичевић

Споменик Бранку Радичевићу на Стражилову, Сремски Карловци

Рекао је о себи и уметности ...[ја] ћу живић с леише сирине узети, и нећу (...) о очајану њеваиш... Пронађи, уз помоћ наставнице/наставника српског језика, оне Радичевићеве песме које потврђују његову мисао да је предмет поезије лепота живота.

Звучи знања

Поема је дужа песма у којој се преплићу епски, лирски, а некада и драмски елементи. Поема је карактеристичан песнички жанр за епоху романтизма, епоху у којој је стварао Бранко Радичевић. Ова епско-лирска врста има развијену фабулу (причу), али су елементи те приче повезани више асоцијативно него узорчно-последично. Чувене песме које ћеш читати током свог школовања су Пламент над Беградом Милоша Црњанског, Облак у панталонама Владимира Мајаковског и Династијарница Александра Блока.

Истражујемо

Истражујемо свет књижевног дела помоћу питања која усмеравају твоју пажњу на све оно што је важно за разумевање тог дела.

Звучи знања

Објашњење нових књижевних појмова које треба да усвојиш.

Додатни задатак

Домаћи задатак те подстиче да на другачији и креативан начин истражиш, допуниш и обогатиш сазнања до којих си дошла/дошао на часу. У договору са наставницом/наставником, одабери задатак у вези са књижевним делом које ти се допадне. Важно је да тај задатак на најбољи начин представи твој таленат.

Звучи прошлости

Звучи прошлости садрже занимљивости и питања на која се не очекује да одмах знаш одговор. До њега ћеш доћи читањем и истраживањем.

У РАТНО ДОБА У РАТНО ДОБА

Подсећање на појмове који су усвојени у претходним разрецима. тим местима у песми инсистира на употреби другог лица. Какав је тон лирског субјекта? Која га осећања обузимају? Обрати пажњу на метафорично значење речи беш. Шта је симболично представљено прерастањем камена у бедем? Протумачи завршне стихове песме. Како разумеш мисао која одвања у страшној ломљави борбе? Да ли се она односи на одређени историјски тренутак? Образложи свој одговор. Како се доминанта штити и воли у савременом тренутку?

Подсетник Асонанца је фигура звука која се среће у поезији, ретко у прози. Песници свесно и намерно нагомилувају самогласнике, узастопно их понављају унутар једног стиха како би постигли ефекат милитарности или суферије. Алитерација се, такође, често среће у поезији или у пословима, него у прози. Алитерација је нагомиланае сугласника или сугласничких група у истој реченици или стиху. Тако се постиже снажан ефекат, тј. стих постаје експресивнији (изражајнији). Асонанца и алитерација се често јављају једна уз другу као у овој песми:

Векова тавних тио су шрапови, Те црне боре, мрачне пећине; А камен овај, ко пирамида

Научили смо о аутору...

Ђура Јакшић је рођен 1832. године у свештеничкој породици у Српској Црњи код Кикинде. На крштењу је добио име Георгије. Овај велики српски писац опробао се у сва три књижевна рода: писао је и песме, и приповетке, и драме, а био је и велики ликовни стваралац. У српској књижевности XIX века заслужио место добио је песмама: Понор, На Лишару, Отаџбина, Вече, Орао; приповеткама: Команди њавијарског сира, Сирија, Банањанка, и драмама: Јелисавија, кнегиња црногорска и Силовоје Главица, као и другим делима. Сликарству се учио у Темнишвару, Пешти, Бечу и Минхену. Био је страствен бунтовник и борац за идеале. Са непуних 17 година учествовао је у револуцији 1848/1849. године. Неуспех револуције га је веома погодио. Изузетно је тешко живео и једва довољно зарађивао да прехрани своју прилично бројну породицу. Због тога је обављао разне послове, био је учитељ, али и коректор у Државној штампарији, где га је и задесила смрт. Ђура Јакшић је један од најзначајнијих српских писаца романтизма. Умро је у Београду, 1878. године.

Ђура Јакшић

Рекао је о себи и уметности Ја сам ситена, / о коју се злоба мори, / свейска чуда и вокови. (Ја сам ситена)

Звучи прошлости

Ђура Јакшић је у историји српске књижевности и културе запамћен као велики песник и сликар, а често се истичу његова бунтовничка природа, свестраност и даровитост. Овај песник и сликар живео је у Скадарлији, чувеној боемској четврти Београда, која је окупала познате српске књижевнике и уметнике. Ђура је био славни боем иза кога су остале бројне духовите анегдоте, а данас је у Скадарлији испред његове куће, у којој се одржавају промоције књига, књижевне вечери и изложбе, његов споменик. Након слома идеала у које је веровао, неуспеха у револуцији чији је био учесник, тешког и исцрпљујућег рада, смрт је Ђуру Јакшића затекла у сиромаштву и потпуној отуђености.

Споменик Ђури Јакшићу испред његове куће у Скадарлији

Погођен одласком једног песничког генија какав је био Ђура Јакшић, његов пријатељ је написао песму. Будући да је и сам био велики песник, овај Јакшићев савременик је своје дело испевао у спомени значајним личностима српске прошлости којима будући нараштаји треба да се поnose и чије путеве треба да следе. Сазнај о ком песнику је реч. Песму поводом смрти Ђуре Јакшића написао је: А) Бранко Радичевић Б) Јован Јовановић Змај В) Лаза Костић Заокружи слово испред тачног одговора.

Додатни задатак

Скулптуре Ђуре Јакшића Широм Србије постоје споменици који чувају сећање на наше велике књижевнике, научнике и уметнике. Истражи где се у Србији налазе споменици или скулптуре Ђуре Јакшића. Посебну пажњу обрати на дело познатог вајара и скулптора које се налази у два истоветна примера у два различита града. Направи презентацију о изабраним скулптурама Ђуре Јакшића, представи их оделењу, напомени ко су аутори ових дела и издвој градове у којима се оне налазе.

Спагилица знања

Заокружи слова испред назива родољубивих лирских песама. а) Плана Гробница б) Вече в) Божур г) Међу својима д) Граница х) Село

Упознај аутора

Упознај аутора је позив да сазнаш више о писцима чија дела читаш.

Подсећање на писце са којима си се сусрела/ сусретао. Цитат или мисао ће те покренути на размишљање и истраживање.

Спагилица знања

Задаци који ти помажу да се припремиш за завршни испит у основном образовању.

Кроз мапе ума и табеле
обновићеш градиво
претходних разреда.

СТИПСКЕ ФИГУРЕ КРОЗ МАПЕ УМА

У наведеним стиховима из епске народне песме *Ројсиво Јанковић Сјојана* препознајеш алгеорију. Мапе ума помажу да лакше памтиш и препознајеш различите појмове. Једну такву мапу ума направили смо за алгеорију. Свака сличица је упечатљив детаљ из стихова који граде алгеорију.

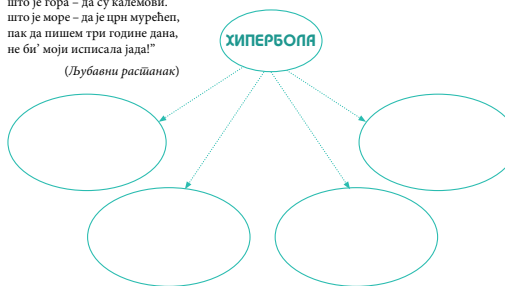
По угледу на урађени пример направи мапе ума за остале стипске фигуре. Биће ти потребне бојице или фломастери. У празна поља нацртај слике које замишљаш док читаш стихове.

„Вила гњездо тица ластавица,
вила га је за девет година,
а јутрос га поче да развија;
долети јој сив-зелен соколе
од столице цара честитога,
па јој не да гњездо да развија.“

„Што је небо – да је лист артије,
што је гора – да су калемони.
што је море – да је црн мурџеп,
пак да пишем три године дана,
не би' моји исписала јада!“

(*Љубавни расјанак*)

На крају читанке налази се
регистар појмова који се у
њој помињу.

НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ			
Назив дела	Књижевни род	Књижевна врста	
Вигорски град	лирика	миџолошка лирска песма	
До Златног Расудеца	епика	бајка	
Највећа је жалост за братом	лирика	породична лирска песма	
Кулузица и китропрења	лирика	последична лирска песма (песма о раду)	
Јабланова моба	лирика	последична лирска песма (песма о раду)	
Женица Душанова	епика	народна епска песма старијих времена	
Урош и Мрњавчевић	епика	народна епска песма старијих времена	
Зидане Скадра	епика	народна епска песма старијих времена	
Свети Сава	епика	народна епска песма старијих времена	
Дјевојка цара надмудрила	епика	народна новела	
Еро с онога свијета	епика	шалива народна прича	
Марко Краљевић укида свадбарину	епика	народна епска песма старијих времена	
Марко Краљевић и Муса Кесеџија	епика	народна епска песма старијих времена	
Смрт Марка Краљевића	епика	народна епска песма старијих времена	
Комеди од различнијех косовскијех пјесама	епика	народне епске песме старијих времена	
Смрт Мајке Југовића	епика	народна епска песма старијих времена	
Кад улазе колебани у кућу	лирика	обредна лирска песма (коледарска)	
Војевао Бели виде, коледо	лирика	обредна лирска песма (коледарска песма)	
Доманици	лирика	обредна лирска песма (коледарска песма)	
На Божић	лирика	обредна лирска песма (божићна песма)	
Уочи Божића	лирика	обредна лирска песма (божићна песма)	
Доманину	лирика	обредна лирска песма (краљичка песма)	
Госпођи	лирика	обредна лирска песма (краљичка песма)	
Дестету	лирика	обредна лирска песма (краљичка песма)	
Пред кућом, кад игра додола	лирика	обредна лирска песма (доловска песма)	
Опет кад иду преко села	лирика	обредна лирска песма (доловска песма)	
Кад се испроси дјевојка	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Кад полазе сватови по дјевојку	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Кад изведу дјевојку	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Кад већ полазе сватови	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Кад се помоле сватови с дјевојком	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Кад дођу сватови с дјевојком	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Младожењи уз чашу	лирика	обичајна лирска песма (сватовска)	
Опет јунаку	лирика	обичајна лирска песма (зравица/почасница)	
Невјести	лирика	обичајна лирска песма (зравица/почасница)	
Кад му читају ошјело	лирика	обичајна лирска песма (тужбалица)	
Свети Сава и њаво	епика	легендарна прича	
Савине вериге	епика	народно предање	
Диоба Јакшића	епика	народна епска песма старијих времена	
Смрт војводе Пријезде	епика	народна епска песма старијих времена	
Смрт војводе Кајице	епика	народна епска песма старијих времена	
Старина Новак и кнез Богосав	епика	народна епска песма средњих времена	

ОБИЧАЈНЕ НАРОДНЕ ПИРСКЕ ПЕСМЕ

Обичајне народне лирске песме развиле су се од претхришћанских обредних песама које су се односиле на стара веровања и кључне догађаје из живота човека. Са доласком хришћанства ти догађаји су изгубили свој обредни карактер, али су се задржали лепо,

живописни обичаји који су зближавали људе. Обичајне песме везују се за најважније тренутке из живота човека какви су, на пример, свадбе, породичне свечаности, славља, сахране, па зато у ове песме спадају и сватовске песме, наздравнице и тужбалице.

Сватовске песме певају о осећањима, атмосфери и обичајима који претходе свадбеном чину или прате његове припреме и саму свадбу. За њих је карактеристичан ведар, радостан тон, а често је наглашена свечаност самог догађаја, лепота и врлине младе и младожење. Сватовским песмама изражава се нада да ће младенци бити срећни и жеља да невеста донесе срећу и мир породици. Понекад ове песме могу бити и тужне, када певају о растанку девојке са родитељским домом.

Сватовске песме опевају све делове свадбеног ритуала, од просидбе и прстеновања девојке, преко окупљања сватова, њиховог одласка младожењиној и младиној кући, даривања и опремања девојке, до самог венчања. Када се сватовским песмама на самом слављу наздравља младожењи, млади или гостима, готово и да не постоји разлика између ових песама и почасница.

Кад се испроси дјевојка (из Србије)

Заран, Павле, заран, мили брале!
Зарана ми снау прстенујте.
Када будеш у таштине дворе,
Кад изведу лепоту девојку,
Не гледај јој венце ни обоце,
Не гледај јој шарене зубуне,
Нит јој гледај везене рукаве;
Зубуне су терзије шарале,
Рукаве су везиле навезле,
А венце су кујунције виле;
Већ јој гледај стаса и образа,
С ким ћеш, брале, века вековати.

Буклија, Етнографски музеј, Београд

заран – зарана, рано

снау – снају, снаху (синовљева или братовљева жена)

ташта – младица мајка

венци – круне које младенци носе у цркви на дан венчања

обоци – минђуше, наушнице

зубун – врста вунене одеће са кратким рукавима или без рукава

терзија – кројач

кујунција – златар

Кад полазе сватови по дјевојку (рисанска)

Молила се млада Петра мајка
Старом свату и вјенчаном куму:
„Заран нама снаху доведите,
У косам’ јој сунца донесите,
У њедрима јаснога мјесеца,
Да огрије б’јеле дворе наше.”

Кад изведу дјевојку

Мучи не плачи, душо девојко,
Твоја ће мајка већма плакати,
Већма плакати, тебе жалити,
Кад твоје друће на воду пођу,
А лепе Руже на води нема,
Ни лепе Руже, ни воде ладне.

Паја Јовановић, *Кићење невестице*

Кад већ полазе сватови

Одби се грана од јоргована,
И лепа Смиља од своје мајке,
Од своје мајке, и од свег рода.
Врати се, Смиљо, мајка те зове,
Мајка те зове, кошуљу даје.
– Била ме, мајко, од пређе звати,
Од пређе звати, кошуљу дават’,
Док нисам стала уз милог кума,
Уз милог кума, и уз девера;
Док није био прстен на руци,
Прстен на руци, венац на глави.

Кад се помоле сватови с дјевојком

Весели се, женикова мајко!
Три ти сунца дворе обасјала:
Једно сунце момак и девојка,
Друго сунце куме и девере,
Треће сунце кићени сватови.

Веренички прстен и вереничке марамице, Етнографски музеј, Београд

стари сват – други сведок на венчању, може бити у крвном сродству са породицом

кум – први сведок на венчању, заштитник породице и духовни (а не крвни) сродник

мучати – не говорити, ћутати

већма – више

друће – другарице

одбити – одвојити се

пређе – пре тога времена, некад, у прошлости

девер – младожењин брат

женик – младожења

кићени сватови – украшени сватови

кано – као

ђевер – девер

шербет вода –
сладак напиток од
упрженог шећера
куваног с водом

шећерли –

заслађен шећером,
зашећерен, сладак

угојити – одгојити,
однеговати

Кад дођу сватови с дјевојком

(из горњег приморја)

Л'јепо ти је низ поље гледати
Жуту дуњу међу листовима,
Кано Мару међу ђеверима;
Мари ђевер ријеч говораше:
„О, снашице, питома ружице!
Ал' си расла на бор гледајући,
Ал' мојега брата чекајући?”
Маре њему ријеч говораше:

„О, ђевере, злаћени прстене!
Н'јесам расла бора гледајући,
Ни твојега брата чекајући,
Но сам ћерца једина у мајке,
Пак ме мајка л'јепо његовала,
Шећер јела, шербет воду пила,
Шећерли се водом умивала,
Твоме брату угојила лице.”

Младожењи уз чашу

Јеленак ми гору ломи
Путак да му је
За њим иде кошутица
Тек друг да му је.

Сито, Етнографски
музеј, Београд

Здравице или почаснице су свечане, поздравне кратке песме чији се текст изговара приликом славља и светковина, као што су на пример свадбе, слављење крсног имена или кућног заштитника, свеца. Њима говорник изражава лепе жеље ономе коме упућује здравицу, најчешће домаћину или присутним гостима.

Опет јунаку

Паде листак наранче,
Усред чаше јуначке,
Да је знала наранча,
Да је чаша јуначка,
Врхом би се повила,
Па би чашу попила.
И око и чело,
Све вам, браћо, весело!

Свадбене круне,
Етнографски музеј,
Београд

Невјести

Усадих лозу сред винограда,
Наведох воду са три хладенца,
Да ми је лоза вазда зелена,
Наша невјеста вазда весела.
И око и чело
Све ти, сестро, весело!

Тужбалице су посебна врста обичајних народних лирских песама које су се певале на сахранама. У њима се изражава бол и туга за преминулим. У зависности од тога коме је намењена, тужбалица мења облик. Свака тужбалица је унеколико различита, а оно што им је свима заједничко, осим сврхе и жалосног тона, јесте појава припева и звучних фигура, попут асонанце или алитерације.

Припев (рефрен) понављање је стихова или делова стихова у правилним размацима. Припев је карактеристичан и за здравице.

Кад му читају опијело

Ти се хоћеш дијелити
Од свијета бијелога,
Од црквоне те господе?
Него, бане, не заборав'
Врћи руку на барету,
Те зафали свој господи,
Тој господи црковнојзи,
Који за те Бога моле;
И осталој браћи твојој,
Који су се потрудили,
Тебе плачућ' допратили.

Још те, бане, с јадом молим,
Ах! За наша свака добра!
Када, бане, тамо дођеш,
Ти се немој бандунати.
Још те молим са јадовима,
Ах! За наша веља добра!
Немој нам их заговорит'
Него ћеш их к нама справит',
Да се жељно изгрлимо,
(Црно сврћи, б'јело врћи)
И од плача утешимо.

По свему је народу нашем обичај да се нариче или тужи за мртви-
ма; но нигдје на другоме мјесту, осим Паштровића, нијесам дознао
да има *йосйојано* нарицање у *стиховима*, већ како ко осјећа и зна,
онако и нариче. [...] На свршетку свакога стиха додаје се још први
пут: „Ајме, бане!” или „Леле, бане!” итд. [...] ...овако се обично нариче
за кућнијем старјешиним, који је у селу био знатан човјек.

(Вук Стефановић Караџић, *Српске народне њјесме I*)

Утисци о прочитаном

Изнеси своје утиске о прочитаним песамама. Да ли је нека врста обичајних песама посебно привукла твоју пажњу? Ако јесте, објасни због чега. Издвој карактеристике обичајних песама које их приближавају осталим врстама народне поезије, али и оне по којима су оне другачије од њих.

опијело – опело,
црквени обред
праћен појањем и
читањем молитава
над преминулим пре
сахране

црквона, црковнојзи –
црквена

бан – овде: човек
изузетних врлина који
ужива поштовање

врћи – императив
глагола *врайиити*

барета – капа

бандунати –
заборавити

веља – велика

заговорити – задржати,
спречити (у нечему)

справити – упутити,
припремити

сврћи – свуци, скини

Паштровићи – српско
племе на простору
данашњег Црногорског
приморја

Истражујемо

Сватовске песме

Изабери један свадбени обичај описан у наведеним сватовским песмама, који ти се чини најзанимљивијим, а затим образложи свој избор.

Какве савете добија Павле, на шта треба да обрати пажњу кад прстенује девојку? Од кога он те савете добија? Због чега је тој особи важно какву ће девојку Павле изабрати? Издвој девојачке особине које су истакнуте као највредније.

Какву снаху прижељкује Петрова мајка? Којом стилском фигуром су дочарана пожељна својства девојке? Чиме она може да ојрије дворе? Зашто се мајка обраћа куму и старом свату? Објасни њихову улогу на венчању. Какав они имају значај у будућем животу младенаца?

У којим је песмама наглашена туга девојке због напуштања родитељског дома? Опиши расположења и осећања која обустимају младу и њену мајку.

Ко се највише весели доласку младе и сватова у младожењину кућу? Образложи разлоге весеља овог породичног члана.

Како је описана млада Мара међу деверима? Објасни улогу употребљеног стилског средства и особине ликова које су тиме истакнуте. Која је стилска фигура развијена у дијалогу девера и Маре? Шта је захваљујући њеној употреби дошло до изражаја? Обрати пажњу на начин на који се девер и снаха једно другом обраћају. Шта то говори о њиховом односу? Објасни значење метафора *ийшома ружица* и *злаћени йрсџен* у овој песми.

Како су приказани млада и младожења у песми *Младожењи уз чаши*? Именуј стилску фигуру која се крије у њиховом опису. Објасни због чега народни певач користи

деминутиве. Протумачи какве је вредности заједничког, брачног живота народни певач дочарао у свега четири стиха ове песме.

Присети се како се одвија део свадбеног ритуала у народној балади *Женидба Милица Барјакџара*. Који су обичаји при њему прескочени, изостављени? До каквих је последица то довело? Какву поруку народни певач тиме шаље? Зашто је важно поштовати обичаје?

Здравнице

Како разумеш сликовитост стихова којима се наздравља јунаку? Шта се прижељкује у здравици невести? Објасни улогу припева. Протумачи његово значење: у којим ситуацијама кажемо да се очи смеју? Како чело може бити весело?

Присети се епске песме у којој се, уз мотив издаје, јавља здравица. Која је њена улога у склопу чувене епске песме?

Тужбалице

Каква се осећања и мисли износе у тужбалици која прати опело? Шта на основу стихова можемо да закључимо о човеку коме је она посвећена? Наведи одлике тужбалице о којима сазнајеш из белешке Вука Караџића. Објасни улогу припева у њима. Какав утисак тужбалице остављају на оне који присуствују њиховом казивању?

Тужбалице се јављају и у оквиру неких других књижевних дела, најчешће епских народних песама. Присети се у којим си се епским песмама са њима сусретала/сусретао. Који ликови изговарају тужбалице? Размисли у којим се тренуцима у радњи епских песама јавља тужбалица. Каква је њена улога?

Звуци прошлости

На свадбеном весељу постоје јасно одређене улоге које поједини сватови имају. Наравно, за сваког од њих постоји и одговарајући назив. Вук Караџић их у своме делу *Животи и обичаји народа српског* набраја и описује:

„Међу сватовима мора бити стари сват, кум, првијенац, барјактар, војвода и дјевер. У Србији има још и чауш, прикумак (као слуга кумов) и гадљар. [...] Сватови су обично одјевени и наоружани што љепше може бити, зато се у народнијем пјесмама и каже *кићени сватови*.”

Сазнај какву улогу на свадби има чауш.

Чауш је:

- А) свирач у гајде, може бити било ко од сватова вешт у свирању овог инструмента;
- Б) младожењин зет, на свадби иде испред свих сватова и носи заставу;
- В) сват, који има задатак да брине о реду у сватовима и својим шалама развеселава друге.

Заокружи **слово** испред тачног одговора.

Чаушева капа и корбач, Етнографски музеј, Београд

Додатни задатак

Бела и црна боја

Сигурно ти је познато да боја одеће коју носимо у одређеним приликама има симболичко значење. Обичај је да младе на венчању носе беле хаљине. С друге стране, на сахранама, људи су најчешће одевени у тамније боје, а најближи сродници преминулог носе црну одећу као знак жалости. Помоћу одговарајуће литературе (речници симбола или интернет) истражи симболику црне и беле боје и откриј због чега су баш оне добиле одређена значења због којих су стекле важну улогу у обичајима. Посебно ће ти бити занимљиво да ове боје немају исто значење у различитим културама. Своје истраживање представи одељењу у договору са наставницом/наставником српског језика и књижевности.

Слагалица знања

Поред наслова народне лирске песме упиши број који стоји испред књижевне врсте којој песма припада.

_____ <i>Кујунџија и хийројреља</i>	1. обредна
_____ <i>Вила зига ірад</i>	2. посленичка
_____ <i>Највећа је жалост за браћом</i>	3. митолошка
_____ <i>Војевао Бели Виде, коледо</i>	4. породична

ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЏИЋ СРПСКИ РЈЕЧНИК

Оширини интересовања и богатом научном и стваралачком раду Вука Стефановића Караџића говори и његов чувени *Српски рјечник*. Ово дело, штампано почетком 1818. године, а допуњено 1852, повезује различите области Вуковог рада на језику и усменој традицији.

У речнику су азбучним редом наведене и објашњене речи српског језика. Речи су често сликовито протумачене анегдотом, предањем, описом обичаја, стиховима народних лирских или епских песама и дру-

гим народним умотворинама. Зато се често истиче да је *Српски рјечник* синтеза целокупног Вуковог рада. Будући да у себи носи и благо усмене књижевности и делове који су некада читаве развијене прозне целине, Вуков *Српски рјечник* је и јединствено књижевно остварење.

Док читаш одабране одреднице из *Српског рјечника*, посебну пажњу обрати на објашњења. Запази које све информације сазнајеш и на који начин ти оне помажу да обогатиш своје знање о народној књижевности.

Златоје, m. Нова млада не смије (од стида) никога у кући звати по имену: зато је обичај да она, пошто се доведе, свим кућанима (мушкоме и женском) нађене нова имена (само за себе); тако н.п. некога зове (старије дјетиће) *џаком*, неког *бабом*, неког *јосјодином* (је ли отишао *јосјодин* да оћера свиње?), неког *дјевером*; а млађе *брајом*, *злајојем*, *соколом*, *милошћом*, *милојицом*, итд; жене *јосјом*, *мамом*, *мајом*, *наком*, *снашом*, *невом*; а дјевојке *убавицом*, *љејојчицом*, *секом*, *јосјођицом*, *јолубицом*, итд.

Корњача, f. die Schildkröte, testudo. Србљи приповедају да је човјек (прије него је корњача на свету била) умијесио погачу и испекао кокош, па сјео да једе, а у тај час рупи кум његов на врата, а он онда брже-боље метне кокош на погачу па поклопи чанком и тако сакрије од кума. Кад кум отиђе, а он устане опет да дохвати кокош и погачу да једе, али се оно све (кокош, погача и чанак) претворило у корњачу (што је сакрио од свога кума) и тако постане корњача.

Надиграти, надиграм, v. pf. übertpielen, übertanzen, vinco lusu, saltu:

А Маџари игру започеше,
Другу игру, кола маџарскога;
Кад заигра Каица Радоња,
Он *надигра* три стотин' Маџара –

Ђе се муња с громом игра
Мила сестра с два брата,
А невјеста с два ђевера,
Муња грома *надиграла* –

Отмица, f. der Mädchenraub, raptus puellae. У Србији су се отимале дјевојке до нашега времена. Млада су момчад врло радо ишла у отмицу, и често су нудили један другога: „Ајде море да ти отмемо ту или ону дјевојку.” У отмицу се иде с оружјем какогод на војску. Кашто отмичари довребају дјевојку код стоке, или кад пође на воду, па је ухвате и одведу; а кашто ударе на кућу ноћу (као хајдуци), па обију кућу и свежу дјевојачкога оца и браћу, док нађу дјевојку и одведу. [...] Отмичари не смију ласно да ударе на кућу,

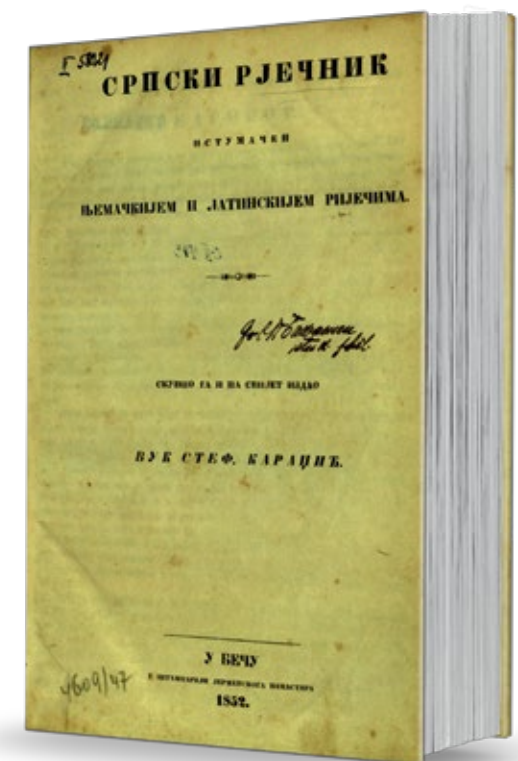
гдје знаду да има много рода у дјевојке, а особито где је село сложно. [...] Свему је селу срамота, кад се из села отме дјевојка, а отмичарима још већа, кад се врате жалови. Кад отмичари докопају дјевојку у руке, онда је веће неће оставити, макар сви изгинули. [...] Отмичари не смију ићи с дјевојком момачкој кући: јер пођу кашто сељаци, с родом дјевојачким, за њима у потјеру; него је одведу у шуму, и тамо је вјенчају у каквој колиби (пударској или пастирској), или гдје у шуми. Поп мора вјенчати, ако му се и неће: јер хоће да га бију. Кад дође потјера у село, онда ови, откуд су отмичари, изиђу преда њих лијепим начином и граде мир. Ако се тако помире, добро; ако ли род дјевојачки оде кадији на тужбу, онда морају доћи и отмичари с дјевојком. Кад угледа мати дјевојку на мешћема, а она се стане бусати рукама у прси и јаукати: „Куку мене! Ево роба мога” Кад се почну судити, кадија најприје пита дјевојку: „Или је сила, или драга воља?” Ако рече дјевојка да је сила, и да она неће с онијем момком живљети ни данас ни сјутра, макар је сву исјекли на комаде, онда зло по отмичаре: морају лежати у апсу и плаћати глобу. Ако ли дјевојка рече (као што понајвише бива): „Није сила, веће драга воља: ја ћу за њим и у гору и у воду”, онда отмичари даду штогод кадији, па се помире с дјевојачким родом, и одведу дјевојку кући те чине свадбу. [...]

Црни је Ђорђије био забранио отимати дјевојке: издао је заповијест да ће свакога момка за ког отму дјевојку погубити; попа, који вјенча отету дјевојку, обријати (распопити); кума, дјевера и старог свата шибати; а осталијем отмичарима сваком по 50 батина ударити. Пошто Турци 1813. године обладају Србијом, отмица се опет поврати, али је послје кнез Милош Обреновић, судивши неколицини по закону Карађорђијеву, истријеби сасвијем у подручју својему, а под владом турском јамачно је и сад у обичају.

Суђење, n. das Schicksal, sors, cf. судња, судиште: Од суђења се не може утећи. Народ наш мисли да је свакоме човјек суђено шта ће му се у вијеку догодити и како ће смрти умријети, и да се човјек од суђења не може сачувати. Тако се приповиједа да је некакав цар имао кћер за коју му некакав гатар или пророк каже да ће је ујести змија и да ће јој од тога бити смрт. Цар чувши то начини кћери својој двор од стакла у који се ни мрав није могао увући а камоли змија, и из њега је никуд није пуштао напоље. Кад царевеј кћери дође суђен дан, она здрава читава заиште грођа да једе. Слуге јој одмах донесу велики грозд, у којему је унутра била сакривена мала змијица која је уједе и зада јој суђену смрт:

*Нема смрти без суђена дана –
Када мени суђен данак дође –*

Сунце, n. Die Sonne, sol. Кога сунце види ујутру неумивена, осам му је дана назатка.

наденути – дати; **рупити** – хрупити, изненада се појавити, доћи, банути; **чанак** – здела, чинија за јело (обично дрвена); **кашто** – кадшто, каткад; **ласно** – лако

јалов – овде: без успеха; **пударски** – који се односи на пудара, чувара винограда или других усева; **кадија** – судија; **мешћема** – суд, судница; **бусати се** – ударати се рукама (у груди) од жалости; **распопити** – лишити свештеничког чина; **јамачно** – поуздано, сигурно

Утисци о прочитаном

Какав је утисак на тебе оставио *Српски рјечник* док си читала/читао његове одломке? Можеш ли га упоредити са неким другим речником који си користила/користио? Образложи своја запажања. Шта, осим значења речи, сазнајеш из одабраних одредница? У којем савременом књижевном делу, чији си одломак обрадила/обрадио, запажаш одреднице, а да није реч о правом речнику? Шта на основу тога можеш да закључиш о форми речника? Какве све облике та форма добија у различитим делима српске књижевности и културе?

Истражујемо

Реформа српског језика и правописа

Присети се шта си учила/учио из историје српског језика. Због чега је *Српски рјечник* из 1818. године важан за развој српског књижевног језика и правописа? Одреднице које су пред тобом узете су из другог, допуњеног издања, објављеног 1852. године. Обнови која је граматичка и правописна правила Вук Караџић применио у овом издању и пронађи за сваки од њих одговарајући пример из текста.

Живот и обичаји

Препричај укратко одреднице *злайџоје* и *ојмица*. Присети се свега што си научила/научио о свадбеним обичајима читајући лирске народне песме. На који начин се ове одреднице уклапају у слику начињену на основу сватовских песама? Ко је *злайџоје*? Из чије се перспективе рађа овакав надимак? Шта на основу тога можеш да закључиш о породичним односима у Србији у Вуково време? Како је дошло до појаве отмица девојака? О каквом је чину реч? Какви су момци обично одлазили у овакве походе? Да ли се у овој одредници може наслутити став Вука Караџића према овој појави? Обра-

зложи своје запажање. Ко је искорењивао ову појаву?

Народна веровања и приповедања

Опиши народно веровање којим је објашњена реч *суђење*. Каквим је примером Вук поткрепио ово веровање? Којој врсти усмене прозе он припада? У којој се епској народној песми појављује веровање о судбини и смрти која долази тачно у време када је предодређена?

На који је начин у *Српском рјечнику* објашњена реч *корњача*? Како се зове оваква врста приче? Протумачи поруку коју у себи крије ова кратка прича. Чија је улога у њој истакнута? Шта мислиш, зашто је одабрана баш ова особа?

Народна књижевност

Којом кратком народном умотворином Вук Караџић објашњава *сунце*? Објасни њено значење. Прочитај стихове који се налазе у одредници глагола *надирајти*. Из којих су песама ови стихови узети? Због чега је Вук Караџић користио примере из народне књижевности у објашњавању појмова из свакодневног живота?

Звуци прошлости

Из биографије Вука Стефановића Караџића познато ти је да је он био један од првих ученика Велике школе. Основана 1808. године у Београду, Велика школа је била прва српска школа која је имала одлике будућег факултета. Професори школе били су најученији људи тога доба, пре свих српски просветитељ Доситеј Обрадовић, песник Сима Милутиновић Сарајлија и Иван Југовић, који је имао посебне заслуге за оснивање ове школе. Поред Вука, ову школу похађали су потомци чувених српских породица као што су Алекса Карађорђевић и Јеврем Ненадовић. Школа је престала са радом 1813. године, али је њено постојање посебно важно за развој српског образовања. Педесет година касније обновљена је Велика школа, од које је после настао Универзитет у Београду. Данас је у згради у којој је одржавана настава Велике школе смештена веома важна институција српске културе.

Доситеј говори на отварању Велике школе 1808.

Некадашња Доситејева Велика школа у Београду данас је:

- А)** Народни музеј **Б)** Музеј Вука и Доситеја **В)** Педагошки музеј

Заокружи **СЛОВО** испред тачног одговора.

Додатни задатак

Лексикографска радионица

У школској (или градској) библиотеци пронађи *Српски рјечник* (из 1852. године) и *Речник српскога језика* Матице српске (речник савременог српског књижевног језика). Потражи у њима одреднице: *вила*, *васкрсење* и *хајдук*. Упореди како су ове речи објашњене у ова два речника. На хамеру, који ћеш поделити на два дела, испиши ова тумачења, па затим са друговима из одељења прокоментариши сличности и разлике у објашњењима. Изјасните се која ћете објашњења дуж памтити и због чега.

Слагалица знања

Пажљиво прочитај одредницу из Вуковог *Српског рјечника*, па одговори на захтев.

Молитвена чаша, f. Кад сватови дођу дјевојачкој кући и сједну за сто, онда (по обичају) отац дјевојачки донесе нову чашу, те из ње пију уз здравље. Потом ту чашу спреме уз дјевојку и на вјенчању запоје из ње вином момка и дјевојку, и то се зове *молийвена чаша*. Послије вјенчања млада остави молитвену чашу и чува је (спомена ради) до смрти.

Заокружи **СЛОВО** испред назива епске народне песме у којој се јавља мотив *молийвене чаше*.

- а) *Женидба Душанова*
б) *Диоба Јакшића*

- в) *Смрт војводе Пријезде*
г) *Ројство Јанковић Ситојана*

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ
СВЕТЛИ ГРОБОВИ

Уз стихове песме *Светли гробови* готово у свакој збирци у којој су штампани пронаћи ћеш белешку: *Декламовано на сѐлу које су њиредили ђаци Више њмназије београдске 25. јануара 1879. у користи њородице Ђуре Јакшића.* Ова белешка сведочи да је Змај своју песму посветио дугогодишњем пријатељу, што се види и у завршном стиху. Ова Змајева дуга песма, која има и одлике поеме,

носи врло снажну хуманистичку поруку о односу генерација и посвећености великим циљевима.

Написана после смрти Ђуре Јакшића и изговорена у посебним околностима, песма има универзално значење. Откриј шта представљају *светли гробови* и какву је свевремену поруку својим стиховима пренео Змај будућим генерацијама.

големо – огромно
бродити – пловити
градина – башта
стопа – корак
спомен – сећање на некога или на нешто, успомена
штију – поштују
повесница – историја
староставник – староставне књиге, важне старе књиге у којима су записани стари обичаји, закони и др.
тисућлеће – хиљаду година
умље – ум
догласнице – оне које јављају, обавештавају
еон – веома дуг период времена
млази – млазови
буј – бујање, бујност, раст

Бејасте ли, браћо моја млада,
Да л' бејасте ви на гробљу када,
Ај' на гробљу, на голему?
– Та увек смо ми на њему.
Гробље ј' земља ком се ходи;
Гробље ј' вода ком се броди;
Гробље – врти и градине;
Гробље – брда и долине,
Свака стопа:
Гроб до гроба.
Гробље ј' спомен доба свију,
Гробље – књиге што се штију,
Повесница свих земаља,
Староставник цара, краља.
И читуља виших слика
Избраника, мученика,
Од почетка памтивека,
Све ј' то гробље –
Ал' је и колевка.
Нема броја ни имена
У висини звездам' свима,
Камо л' броја и спомена
У земљици гробовима!
Милионе прогутала ј' тама,
Црна тама многих тисућлећа,
Нико их се више и не сећа,
– На погдеком увек гори свећа.

Ил' је свећа, ил' је име светло,
Ил' су дела која се не гасе,
Па редове недогледног гробља
Својим зраком красе.
Ти гробови,
Стари, нови,
Они сјају
Сваком нараштају –
Кад се умље у прошлост удуби
У тамнини да се не изгуби;
Кад се пустиш у давнине свете
У давнине и свете и клете,
Да ти мисо пута не помете.
То су ватре догласнице,
Пружајућ' се из даљних еона
У поворци оној дугој –
Достављајућ' једна другој
Струјом која напред лети,
Тежећ' само једној мети.
Па се тако светли млази –
Па се виде светли трази
Једног духа разних доба,
Духа коме нема гроба.
– У гроб само сруши кости,
Стресе пепо кој' му смета
Бржем бују виша лета
К узвишеној будућности.

Ко с' осврне да погледи
Бистрим оком и погледом
На гробове ове светле,
Повеснице дугим редом,
Мора чути како ј' живо,
Кроз векове, кроз маглину,
Дед унуку, отац сину,
Борац борцу довикиво:
„Где ја стадох – ти ћеш поћи!”
„Што не могах – ти ћеш моћи!”
„Куд ја нисам – ти ћеш доћи!”
„Што ја почех – ти продужи!”
„Још смо дужни – ти одужи!”
То су збори, то су гласи
Којима се прошлост краси,
Што продиру кроз свет мрачни
Са гробова оних зрачни,
Спајајући громким јеком
И божанском силом неком,
Спајајући век са веком
И човека са човеком.
Око сваког светлог гроба
(Баш кô горе око звезда)
Повесница прича ово:
Хватало се неко коло,
Коло младо, коло ново,
Нове клице стара нада,
Ново цвеће стабла стара,
Душе чисте, срца млада,
Наследници светог жара; –
Ту се слегô живот млади

Да се с гробом разговара.
„И ти паде, драги брате!”
„Нисам, децо, вас док траје!”
„Је л' ти борба била тешка?”
„Покушајте, милина је!”
„Шта си хтео? Куд си пошô?”
„Тамо куд се стићи мора!”
„Зар је вера тако јака?”
„Увек јача од злотвора!”
„Мало нас је кој' би смели”
„Ал' вас јака сила креће!”
„Зар ко може стићи цели?”
„Ко посумња никад неће!”
„А ко беху они диви
Који су те напред звали,
Који су те ојачали,
Који су ти крила дали?”
„То бејашу идеали!
Без њих нема више лета
Над облаком мрака густа,
Без њих би се малаксало,
Без њих би се брзо пало,
Свет би био гроб без цвета,
живот празан – младост пуста!”

Око сваког светлог гроба
Прикупљô се живот нови,
Наследници светлог жара,
Купили се соколови,
Пијућ' душом светле зраке.
Јест, тако је, браћо драга,

збори – разговори
гласи – ставови, мишљења
идеал – највиши циљ према коме се тежи и оно што даје правац раду и деловању
рака – гроб

стегоноша – барјактар, онај који носи барјак, заставу

дичан – поносан

стег – барјак, застава

заветник – онај који се заветује, који полаже завет (свечано обећање)

Ти гробови нису раке,
Већ колевке нових снага!
И вама је, јаој, пао
Стегоноша дичног стега,
Ал' је сино гробак нови,
Ви стојите око њега.
Ту погледа брат на брата,
П' онда горе, п' онда у се;

Груди дршћу, уста ћуте,
Али душе разум'у се.
Да л' то снага ниче нова?
– Даруј, боже, благослова,
Да вас здружи братска слога,
Заветнике који с' купе
Око гроба Ђуринога!

Утисци о прочитаном

На који си начин доживела/доживео песму *Свейли гробови*? Издвој делове песме који су ти најупечатљивији. Прокоментариши разлоге свог избора. Како замишљаш атмосферу у којој су изговорени ови стихови давне 1879. године? На који начин данашњи читаоци разумеју песму?

Истражујемо

Све ј' то гробље – Ал' је и колевка.

Кога лирски субјект на почетку песме назива својом младом браћом? На шта им у свом обраћању скреће пажњу? Подвучи све речи којима описује гробље у првој целини песме. На основу њих објасни како се гробови доводе у везу са историјом једног народа. Протумачи стихове *Свака сѝоја: / Гроб до гроба*. Које стилско средство препознајеш у стиховима у којима се понавља реч *гробље*? Шта је постигнуто његовом употребом? Како гроб може да буде исто-времено и колевка? Пронађи место у песми где се понавља иста мисао. Размисли о симболици гроба и колевке. Шта је наглашено изједначавањем ова два појма? Шта се постиже дијалогом на почетку песме? Где још у песми налазиш облике дијалога и која је функција овог облика казивања? Ко све у песми узима реч, обраћа се некоме или говори?

Једног духа разних доба, Духа коме нема гроба.

Чиме се поједини гробови издвајају међу многобројним тамним и заборављеним? Чији су то гробови? Коју стилску фигуру препознајеш у наслову песме? Како гробови могу да светле? Које је та светлост намењена? Шта она симболизује? Објасни значење синтагме *вајире дојласнице*. Која је њихова улога? Протумачи како се мотив светлости развија кроз читаву песму. Шта значи да се кроз сва времена јавља „један дух”? Протумачи који је то *дух* и какав је смисао ове фигуре која обједињује све епохе.

Где ја стадох – ти ћеш поћи!

Како разумеш стихове у којима су наведене поруке дедова и очева млађим поколењима? Подвучи глаголе који су употребљени у овим стиховима. Одреди глаголске облике и објасни какав је ефекат постигнут избором баш ових глаголских времена. Коју стилску фигуру запажаш у паровима подвучених глагола? У чему

је суштина речи које допиру из прошлости? Шта се њима поручује будућим генерацијама?

То бејашу идеали!

Објасни појаву кола у песми. Шта је наглашено употребом контраста у стиховима *Нове клице сѝара нага / Ново цвеће сѝабла сѝара*? Пронађи у тексту песме замишљени дијалог између младих нараштаја и прошлих генерација. Шта преци поручују потомцима? Шта су идеали? Како они *зову, јачају и дају крила* будућим поколењима? Коју стилску фигуру препознајеш у овој слици? Протумачи њену уметничку улогу. Ко су заветници окупљени око гроба Ђуре Јакшића? Размисли какав

завет они полажу. Свој одговор поткрепи примерима из текста песме.

Усредсредити пажњу на композицију песме. Шта је постигнуто сменом дужих и краћих стихова? Који елементи у структури песме утичу на њен ритам? Подели песму на делове према томе како се основни ставови песничког субјекта у њој развијају. Упореди ове сегменте и анализирај разлике између њих, а онда опиши промену перспективе до које долази на крају песме. Како оваква структура песме појачава утисак похвале и како се све изражава поштовање великом песничком претходнику?

Научили смо о аутору...

Јован Јовановић Змај је рођен 1833. године у Новом Саду. У српској књижевности упамћен је као један од најзначајнијих и најомиљенијих стваралаца. Био је велики заступник српског питања и борац за повољнији положај Војводине у Аустроугарској. По образовању је био лекар. Најпознатије збирке Змајевих песама су *Ђулићи* и *Ђулићи увеоци*. Ове две збирке често се називају и Змајевим лирским дневником – у првој је описана песничка породична срећа и благостање, а у другој болест и смрт највољенијих, Змајеве жене и деце. Змај је писао и сатиричну поезију у којој је критиковао власт и негативне појаве у друштву свог времена. Био је изузетно предан у раду за децу и омладину, он је наш најпознатији и најзначајнији писац књижевности за децу. Чувене су Змајеве збирке песама *Чика Јова српској деци* и *Чика Јова српској омладини*. Уређивао је и више листова, од којих је *Невен* један од најзначајнијих и најутицајнијих часописа за децу. Био је истакнути преводилац и српску културу обогатио је изванредним преводима са мађарског, француског, енглеског и немачког. Имао је велику репутацију међу мађарским писцима. Змај је умро слављен и вољен 1904. године у Сремској Каменици.

Јован Јовановић
Змај

Рекао је о себи и уметности

*Познаће ње да си чедо миља,
Да њи љубав мајка и дадиља.
Да си рада њевајти о сласѝи,
Разумеће, шѝо не умеш каз'ѝи.*

Присети се наслова Змајеве песме обрађене у 5. разреду, а коју је песник посветио свом уметничком стварању.

(Упиши назив песме.)

Насловна страна
часописа *Невен* који
је уређивао Ј. Ј. Змај

Звуци прошлости

Романтизам је једна од најважнијих културноисторијских епоха у развоју уметности, нарочито књижевности, музике и ликовног стваралаштва. У европској књижевности почиње да се јавља крајем 18. века, али доминира и достиже врхунац у првој половини 19. века, док у неким националним културама траје и доцније. Основна одлика романтизма јесте да се у средиште интересовања стављају појединац и његова осећања. Књижевници епохе романтизма инспирацију траже у прошлости, а узвишене узоре у античкој и усменој књижевности. Период романтизма обележило је буђење и развој националне свести, патриотског осећања, што је нарочито подстакнуто борбама за ослобођење и револуцијама.

Романтичарски јунаци, у потрази за бољим светом, маштају о путовањима у egzотичне и далеке пределе. Опчињени су лепотама природе. У овом периоду највише се пише поезија, у којој доминира љубавна и родољубива тематика. Главни представници романтизма у европској књижевности су, поред осталих, Џорџ Гордон Бајрон (енглеска књижевност), Виктор Иго (француска књижевност), Александар Сергејевич Пушкин (руска књижевност), Јохан Волфганг Гете (немачка књижевност), Шандор Петефи (мађарска књижевност), Петар Прерадовић и Иван Мажуранић (хрватска књижевност), Франце Прешерн (словеначка књижевност). Романтизам у српској књижевности представља нови почетак националне књижевности и културе на народном, вуковском језику. После наговештаја у делима Његоша и Симе Милутиновића Сарајлије, романтизам су донели пре свега велики романтичарски песници: Бранко Радичевић, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај и Лаза Костић. У романтичарској поезији лирски субјект је често у сукобу са светом око себе јер жели да га промени и учини бољим местом.

Због свог пркоса и бунта, романтичарски јунак је налик лику из грчке митологије са којим га често пореде. О ком митолошком лику је реч?

А) Орфеј

Б) Тантал

В) Прометеј

Г) Икар

Заокружи **слово** испред тачног одговора.

Додатни задатак

Рецитовање у више гласова

Песма *Свешћели њробови* изазов је за свакога ко воли изражајно казивање стихова. Наш предлог је да троје ученика научи песму и да свако одабере део песме који ће рецитовати, да узме један сегмент или да рецитује оно што говори један песнички глас. Уколико има више заинтересованих рецитатора, песму можете поделити на још више мањих целина. Увежбајте рецитовање најпре свако за себе, а онда стрпљиво увежбајте да рецитујете заједно целу песму.

Ако сте у могућности, пронађите на јутјубу шесту епизоду серије *Шешир њрофесора Косћие Вујића* која је снимљена 2013. у режији Здравка Шотре, а према мотивима истоименог романа Милована Витезовића. У тој епизоди на приредби коју приређују београдски гимназијалци долази песник Јован Јовановић Змај и говори стихове песме *Свешћели њробови*. У томе му помажу и ученици гимназије. Гледање ове сцене вам може послужити као идеја за ваш рецитал. Припремите се за неку од приредби која се одржава у вашој школи, а у договору са наставницима музичке културе, извођење рецитације може бити праћено одговарајућом музиком или песмом хора.

Сцена из филма *Шешир њрофесора Косћие Вујића*

Слагалица знања

Упиши у табелу књижевни род и књижевну врсту којој припада Змајево дело *Јуџуџунска јухахаха*.

Назив дела	Књижевни род	Књижевна врста
<i>Јуџуџунска јухахаха</i>		

Zvuci prošlosti

Smrt Marine Cvetajeve bila je tiha i u javnosti gotovo neprimećena. Jedan od poslednjih koji je pesnikinju video živu jeste čuveni ruski pisac sa kojim je Cvetajeva bila u prijateljskim odnosima. Ovo dvoje ljudi, pored pisanja, delili su i slične sudbine. Oboje su pripadali umetničkim porodicama koje su usadile u njihova bića neizmernu ljubav i posvećenost umetnosti. Oboje su, takođe, bili i žrtve surovog sistema koji je vladao u Rusiji toga vremena, samo su posledice na njihov život i stvaralaštvo bile različite.

Opus ovog pisca obeležio je roman čija je radnja jednim delom vezana za rusku revoluciju koja je kasnije prerasla u Građanski rat. Za ovo delo, pisac je trebalo da dobije Nobelovu nagradu za književnost (1958), ali je, zbog političkih okolnosti, nikada nije primio. Nagrada je uručena tek 1989. godine njegovom sinu. O kojem je ruskom piscu reč?

- A) Aleksandar Blok B) Vladimir Majakovski C) Boris Pasternak D) Mihail Bulgakov

Zaokruži **slowo** ispred tačnog odgovora.

Dodatni zadatak

Ruski muzeji i spomen-kuće

Kuća u kojoj je svoje poslednje dane provela ruska pesnikinja Marina Cvetajeva danas je muzej. Nije neobično da se zaostavština velikih pisaca čuva u objektima u kojima su nekada živeli ili koji su podignuti zarad negovanja uspomene na velike umetnike i njihova dela. Pored Muzeja Marine Cvetajeve, u Rusiji je moguće posetiti i spomen-kuće Fjodora Mihailoviča Dostojevskog, Antona Pavloviča Čehova ili, na primer, znameniti Puškinov muzej. Istraži u kojim se mestima i gradovima nalaze ovi muzeji i šta njihovi posetioci u njima mogu da vide. Uz pomoć internet pretraživača, pronađi fotografije ovih zdanja, kao i umetničke eksponate koji su u njima izloženi. Rezultate svog rada prikaži odeljenju u PP prezentaciji.

Slagalica znanja

Na osnovu biografskih podataka prepoznaj o kojoj je pesnikinji reč.

Rođena u Bninu, u Poljskoj, 1923. godine. Istaknuta je i veoma značajna pesnikinja, upamćena i kao prevodilac i esejista. Njenu poeziju odlikuju filozofski izazovi i pitanja koja se odnose na egzistenciju (postojanje) čoveka. Napisala je oko 250 pesama. Neke od njih su *Osmesi*, *Tri najneobičnije reči*, *Srećna ljubav*, *Pod istom zvezdom*, *Oblaci*. Za svoj pesnički rad nagrađena je najvećim priznanjem koje se dodeljuje u oblasti književnosti, Nobelovom nagradom 1996. godine. Umrla je 2012. godine u Krakovu.

Ime i prezime pesnikinje: _____

РОД
лирика
ВРСТА
љубавна
песма

ВАСКО ПОПА ОЧИЈУ ТВОЈИХ ДА НИЈЕ

Волети и бити вољен је најлепше свету. Кад смо заљубљени, имамо утисак као да је напољу стално пролеће, да је небо ведрије, да је сунце блиставије, а природа нежнија. Некако је све сасвим другачије. А кад покушамо том неком да кажемо колико га волимо, често се деси да замуцкујемо, оклевамо, запињемо – ниједна реч нам није довољно лепа и велика

да у њу стану сва наша осећања. Одабрати прави начин да неком речима пренесеш љубав, нпр. у поруци или, још боље, уживо, велика је вештина. Прочитај песму Васка Попе *Очију твојих да није* и увери се како се љубав може изразити на јединствен песнички начин – тако да се осетите посебно и онај кога волиш, али и ти кад љубав пружаш.

Очију твојих да није
Не би било неба
У слепом нашем стану

Смеха твога да нема
Зидови не би никад
Из очију нестајали

Славуја твојих да није
Врбе не би никад
Нежно преко прага прешле

Руку твојих да није
Сунце не би никад
У сну нашем преноћило

Утисци о прочитаном

Издвој стихове које сматраш нарочито емотивним или дирљивим. Постоји ли неки део песме који те је зачудио? Истакни га. Упореди Попину песму са љубавним песмама које си до сада читала/читао. Где учаваш сличност? У чему видиш разлику? Коју врсту љубавне поезије више волиш – народну или ауторску? Образложи свој избор. Наведи пример из неког књижевног дела, или доброг филма, необично лепе изјаве љубави.

Истражујемо

Не би било неба

Коме се лирски субјект обраћа у песми *Очију твојих да није*? Шта ове стихове чини посебним и драгоценим? Да ли су то речи које се могу чути сваки дан? А уколико су све оне познате и свакодневне, зашто у овим стиховима имамо тако снажан утисак необичности? Размисли како те речи чује и доживљава она којој су упућене. Уочи необичност у њеном опису. Шта привлачи његов поглед и задржава његово срце?

Шта лирски субјект воли у њеним очима? По чему су оне за њега јединствене? Објасни симболичку везу између њених очију и неба. Протумачи метафору у песничкој слици о слепом стану. Шта њене очи доносе у њихов животни простор?

Како смех може бити привлачан? Анализирај улогу смеха вољене жене у животу лирског субјекта. На који начин је он ослобађајући? Објасни због чега се зидови настањују у очима. Какав је поглед омеђен зидовима? Шта види ослобођен поглед?

Шта у доживљају вољене жене представљају

славуји? Коју стилску фигуру учаваш у том несвакидашњем односу према вољеној. Објасни њену уметничку функцију. На који начин њени славуји дозивају природу у њихов стан? Упореди ова два простора: природа – стан. Који је од та два амбијента, по твом мишљењу, више поетски оквир за љубав? Због чега?

Објасни симболичку повезаност њених руку са сунцем. Присети се шта сунце, у поезији уопште, представља. Како лирски субјект доживљава вољену жену ако му се чини да, захваљујући њој, сунце спава у њиховом сну?

Руку твојих да није

Издвој главне мотиве у песми. Уочи стих којим је испевана Попина песма – да ли је везани или слободни? Шта песми доноси избор такве врсте стиха? Шта примећујеш да недостаје у овим стиховима? Како се песнички правопис разликује од онога који учимо као стандардни књижевни језик? По чему би Попине песме лако препознала/препознао међу свим другим љубавним песмама које си читала/читао?

Упознај аутора

Васко Попа

Васко Попа је један од најпознатијих српских песника друге половине 20. века. Родио се 1922. године у селу Гребенац код Беле Цркве као Василе Попа – његово порекло је румунско. Основну школу и гимназију је завршио у Вршцу. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду. Његова прва песничка збирка *Кора*, из које је и песма *Очију твојих да није*, објављена је 1953. године и представљала је најбољи израз потпуног преокрета који се одигравао у српском песништву тога времена, а чији носиоци су уз њега били Миодраг Павловић и Стеван Раичковић. Била је то нова, необична и веома захтевна поезија чији смисао се није покораво стварности. Затим су уследиле збирке песама *Усјавна земља*, *Сјоредно небо*, *Вучја со*, *Кућа насред друма*, *Живо месо* и *Рез*. Свака Попина песничка збирка има амблем, који је Попа сам осмишљавао; он представља загонетку која наговештава његов песнички свет. Попа је посебно надахнуће проналазио у српској народној култури, па његов песнички опус употпуњују три антологијска избора највреднијих дела нашег усменог стваралаштва: *Од злајша јабука*, *Урнебесник* и *Поноћно сунце*. Васко Попа је добитник најзначајнијих књижевних награда, а установљена је и књижевна награда са његовим именом. Умро је у Београду 1991. године.

Додатни задатак

Експеримент

Начини на које човеков мозак учи и памти одувек је занимао различите врсте научника. Неки од њих тврде да не постоји лоше памћење, постоји само памћење са којим се није радило. Никола Тесла је нпр. могао до детаља да се сети прочитаних књига, успомена из свог детињства или да врло прецизно замисли ствари које у том часу још не постоје, односно, које ће он тек измислити. Пошто се такво памћење ипак не може научити, њему би било најближе фотографско памћење – памћење различитих садржаја помоћу онога што се видело, доживело и сл. Направи четири слике које ће те подсетити на сваку од строфа песме *Очију твојих да није*. Одабери мањи формат папира да би слике залепила/залепио у школску свеску. Онда покрени мали експеримент – провери да ли твој мозак воли да памти слике или би радије да учи на неки други начин. Ако утврдиш да лакше и брже памтиш помоћу слика, помози себи где год сматраш да је неопходно у школи!

Звуци прошлости

Као што је Мачва дала писце и песнике попут Јанка Веселиновића, Лазе Лазаревића и Оскара Давича, тако је и Вршац град писаца и песника. Поред Васка Попе, за Вршац се везује и име нашег чувеног драмског писца и песника с почетка 19. века. У његовим комедијама описани су помодарство, поводљивост, уображеност, дволичност, користољубље, лажна ученост – све са циљем да се публика кроз забаву и смех подучи. Збирка песама *Даворје* неоправдано остаје скривена од шире читалачке публике, па многи не знају да се, осим хумором, овај писац бавио и темама промишљања смисла живота на један дубок и таман начин. О ком писцу је реч?

- А) Јован Стерија Поповић Б) Коста Трифковић В) Бранислав Нушић

Заокружи **слово** испред тачног одговора.

Стари Вршац

Слагалица знања

У песми *Очију твојих да није* помињу су славуји. Још један песник љубавне поезије доводи у везу љубав и славујски пој. О ком је песнику реч?

- а) Бранко Радичевић б) Јован Јовановић Змај в) Ђура Јакшић

Заокружи **слово** испред тачног одговора.

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ КРОЗ МАПЕ УМА

У наведеним стиховима из епске народне песме *Ројсџиво Јанковић Сџојана* препознајеш алегорију. Мапе ума помажу да лакше памтиш и препознајеш различите појмове. Једну такву мапу ума направили смо за алегорију. Свака сличица је упечатљив детаљ из стихова који граде алегорију.

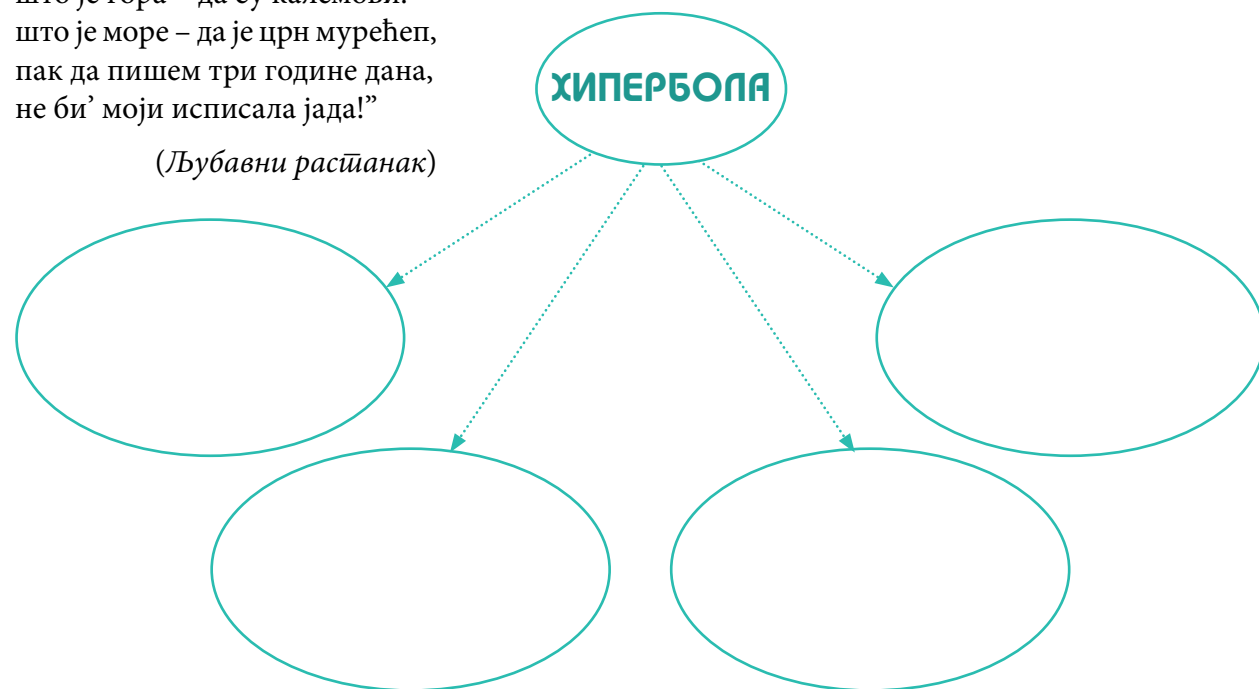
По угледу на урађени пример направи мапе ума за остале стилске фигуре. Биће ти потребне бојице или фломастери. У празна поља нацртај слике које замишљаш док читаш стихове.

„Вила гњездо тица ластавица,
вила га је за девет година,
а јутрос га поче да развија;
долети јој сив-зелен соколе
од столице цара честитога,
па јој не да гњездо да развија.”

„Што је небо – да је лист артије,
што је гора – да су калемови.
што је море – да је црн мурећеп,
пак да пишем три године дана,
не би’ моји исписала јада!”

(Љубавни расџанак)

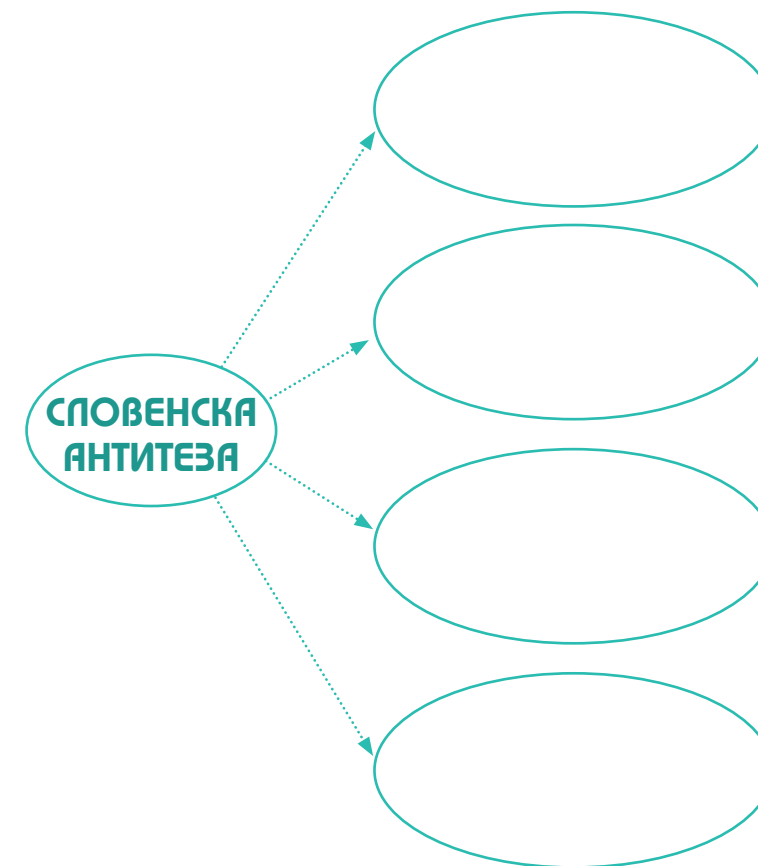
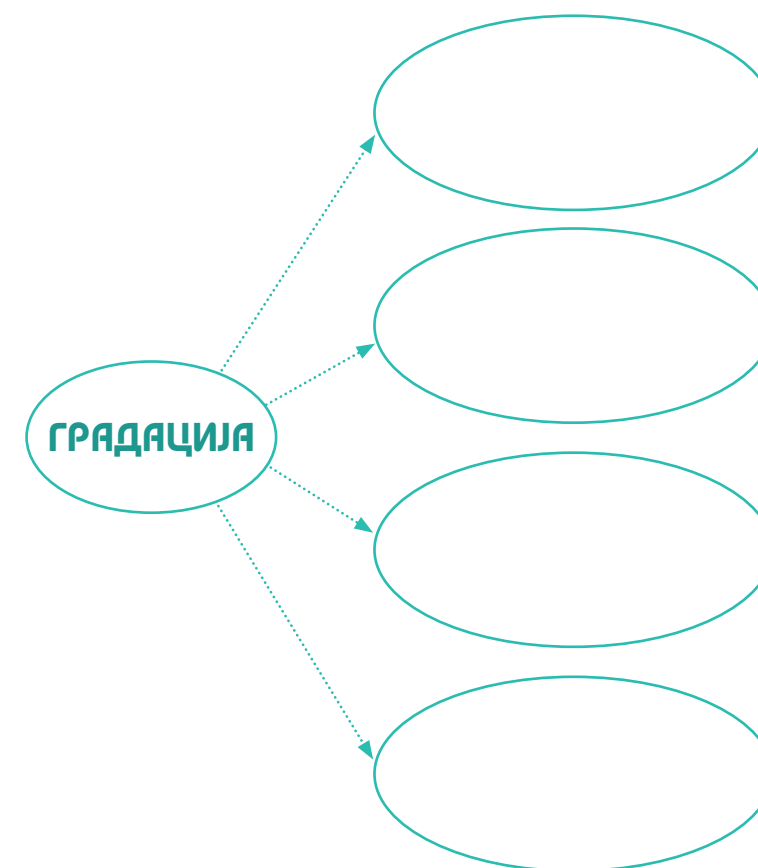

Ал’ говори Бећир-агиница:
„Ев’ богами, ниј’ умро Раде,
ниј’ умро већ се ућутио –
налож’те му ватру на прсима (...)
Опет вели Бећир-агиница:
„А, богами, ниј’ умро Раде,
ниј’ умро, већ се ућутио –
већ уват’те змију присојкињу,
те турајте Раду у њедарца,
хоће ли се од ње уплашити” (...)
Опет вели Бећир-агиница:
„А, богами, ниј’ умро Раде,
ниј’ умро, већ се ућутио –
већ узмите двадесет клинаца,
удрите их под ноктове Раду” (...)
Опет вели Бећир-агиница:
„А, богами, ниј’ умро Раде,
ниј’ умро, већ се ућутио –
сакупите кола ђевојака
и пред њима лијепу Хајкуну,
хоће ли се насмијати на њу!”

(Мали Рагојица)

Но говори цури ђувегија:
„Ој, пунице, ђевојачка мајко!
Или си је од злата салила?
Или си је од сребра сковала?
Или си је од сунца отела?
Или ти је Бог од срца дао?”
Заплака се ђевојачка мајка,
А кроз сузе тужно говорила:
„Мио зете, Милић Барјактаре!
Нити сам је од злата салила,
Нити сам је од сребра сковала,
Нити сам је од сунца отела,
Веће ми је Бог од срца дао.”

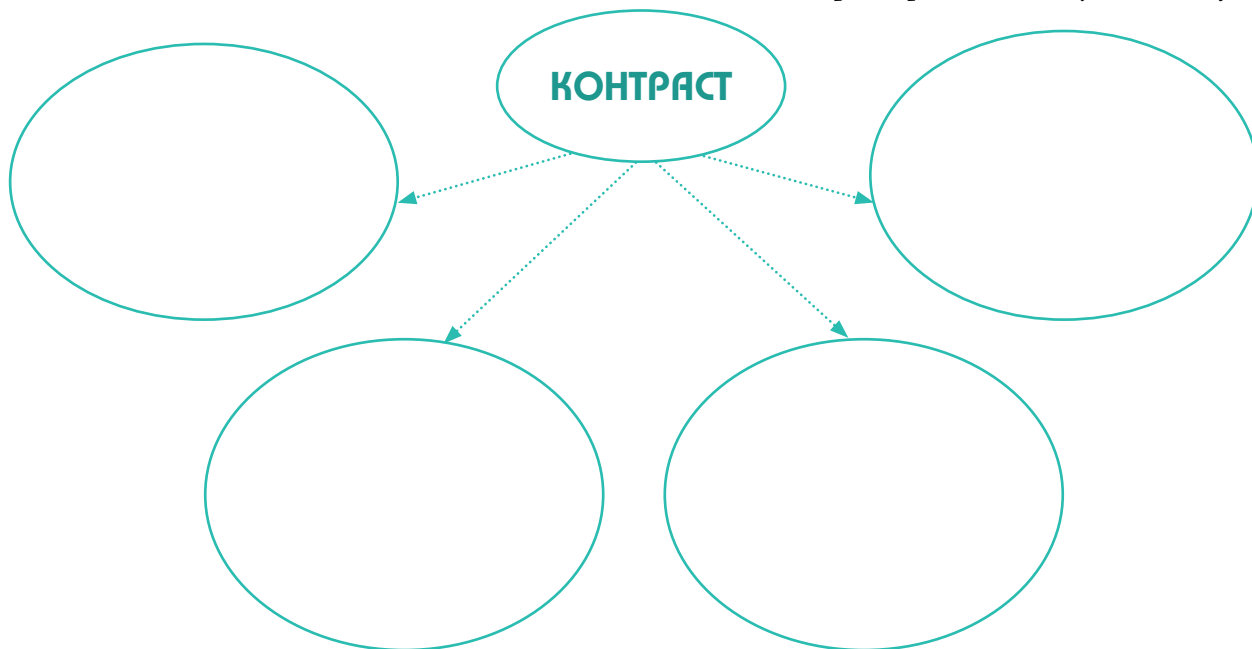
(Женидба Милића Барјактара)

Прођи, Марко, не замећи кавге,
ил' одјаши да пијемо вино;
а ја ти се уклонити нећу
ако т' и јест родила краљица
на чардаку, на меку душеку,
у чисту те свилу завијала,
а злаћаном жицом повијала,
одранила медом и шећером;

а мене је љута Арнаутка
код оваца на плочи студеној,
у црну ме струку завијала,
а купином лозом повијала,
одранила скробом овсенијем;
и још ме је често заклињала
да се ником не уклањам с пута.

(Марко Краљевић и Муса Кесеџија)

О класје моје испод голих брда,
Мој црни хљебе, крвљу поштрапани,
Ко ми те штеди, ко ли ми те брани
Од гладних тица, моја муко тврда?

(Алекса Шантић, *О класје моје*)

